

Қайда-қайда Әнжим менен Шәрәйрым.

Гүлшара өзинің тилеклеріне жетіу жолында аян-байтуғын хақ жүрекли, ерине садақ, пәк нийетли инсан. Оның ең жақсы ағла қәсийетлери - адамгершиликтің үлгиси.

«Шәрәйр» дәстанындағы Гүлшара образы карақалпақ халқының ұллы дәстанлары болған «Алпамыс» дәстанындағы Баршын, «Қоблан» дәстанындағы Құрт-

#### Әдебиетлар

1.Мақсетов Қ. Карақалпақ халқының аңызкеі көркем дөретпелери. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1996.

2. Шәрир. Карақалпақ халық дастаны (Өтенияз хәм Қуламет жырау вариантылары). -Нөкис: «Қарақалпақстан». 1984.

#### РЕЗЮМЕ

Мақола «Шәрир» достонидаги хотин-қизлар образлари билан боғлиқ масалаларға бағишланган, жумладан, асосий қахрамоларнинг бири бўлмиш Гулшара образи кенг талқин қилинган. Ушбу таҳлил натижасида Гулшара образида мифо-фантастик элементлар мавжудлиги ҳақида хулоса қилинган. Чунончи, Гулшара образы қорақалпоқ аёлларининг миллий ўзига хослигини таърифловчи реалистик образ сифатида ҳам таърифланган.

#### РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются некоторые вопросы женского образа в дастане «Шарияр», где Гулшара является главной героиней. В статье описывается и анализируется образ Гулшары. В результате анализа выявляются мифо-фантастические элементы данного образа. Образ Гулшары отражает национальные особенности каракалпакской женщины и показан как реалистический образ.

#### SUMMARY

The article deals with the issues of women's characters in the epos «Shariyar» where Gulshara is main heroine. The author describes and analyzes the image of Gulshara. In the result of the analysis there have been defined some mythical-fantastic elements of this character. Gulshara is a realistic image that reflects the national peculiarities of Karakalpak women.

### Г.ЕСЕМУРАТОВА ГҮРРИҢДЕРИНДЕ ҲАЯЛ-ҚЫЗЛАР ОБРАЗЫНЫҢ ЖАСАЛЫҒЫ

З.К.Ктайбекова – үлкен оқытыушы

Әженияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

**Таянч сўзлар:** қорақалпоқ адабиёті, эпик жанр, хикоялар, тематика, қахраман образы, конфликт, эпизод.

**Ключевые слова:** каракалпакская литература, эпический жанр, рассказы, тематика, образы героев, конфликт, эпизод.

**Key words:** Karakalpak literature, epic genre, stories, themes, image of the heroes, conflict, episode.

Гүрриң басқа әдебий жанрларға қарағанда өзинің қысқалығы, ықшамлылығы менен ажыралып турады. Ал, киши көлемли жанрға үлкен өмірлік ўақыяны жайластырыу ушын хәр қандай жазыушыдан дөретіушилиқ шеберлік талап етиледі.

Қарақалпақ әдебиятында 90-жыллардағы гүрриң жанрының раўажланыуында, әсиресе, «Әмиўдәрәя» журналында жәрияланған гүрриңлер хаққында П.Алламбергенованың «Терең идеялы, көркем гүрриңлер керек» деген әдебий сын пикирдеги рецензиялық мақаласы [1:78], 1990-жыллар идеялық-тематикалық бағдарлары, образ жасау, миллий характер, шеберлік мәселелери хаққында И.Өтеулиевтиң «Гүрриң жанрының мүмкиншиликлери» [2:75-78], «Шийрин мухаббат хаққында толқыу» [3] мақалаларында «Әмиўдәрәя», «Арал», «Арал қызлары» журналларында, айырым топламларда жәрияланған гүрриңлер хаққында хәр төрепке таллау жасалған. Ал, ғәрезсизлик дәўириндеги карақалпақ гүрриңлери өз изертлениўин күтип турған әхмийетли мәселелерден болып табылады.

Г.Есемуратова да ҳаял-қыз жазыушылар арасында усындай уқып хам талантқа ийе жазыушылардан бири. Оның хәр қайсы шығармасында инсанды тәрбиялау, улыўма адамзатлық проблемалардан бири сыпатында алға қойылады. Халықтың миллий көзқарас, қәдириятларынан, менталитетинен келип шығып, терең, шийеленискен өмірлік ўақыяларға қурылған гүрриңлери хәр бир оқыушыға ой таслайды. Жазыушының гүрриңлеринде миллий мәдениет, шебер тил, руўхый байлығымыз –өзлгимиз, үрп-әдетлеримиз, бир-бирин тәкирарламайтуғын келбет хәм минез-кулыққа ийе қахарманлар бар. Усы қахарманлар ишинде мәрт, ержүрек, азамат, жаўынгер ер адам образлары, ҳаял-қызлар: келин, абысын, қыз апа, сиңли, ана, ене, дос, қайын апа, қыз перзент образы түрли қәсип ийелери: муғаллим, инженер, шыпакер, шабандоз, ер адамлардан: ата, қайын ата, отағасы, ел

ка, «Қырық қыз» дәстанындағы Гүлайым, «Едиге» дәстанындағы Ақбилек образлары менен қатар турады.

Улыўма алғанда, «Шәрәйр» дәстанындағы Гүлшара образы гуманизмнің жайнаған үлгиси менен суўғарылған. Биз оның ағла хәрәкетлери арқалы ана-апаларымыздың, қарындасларымыздың ең гөззал қәсийетлерин көз алдымызға келтиремиз.

ақсақалы, бий, қайнаға, қайын, күйеу, күйеу бала сыяқлы түрли образлар бар.

Жазыушы гүрриңлер курамында шешенлик сөзлерден, астарлы мазмунға ийе пикирлерден, турақлы сөз дизбеклеринен, нақыл-мақаллардан, афоризмлерден де тийисли орынларда пайдаланыўға үлкен итибар қаратады.

Жазыушы Г.Есемуратова өз гүрриңлеринде ҳаял-қызлар образының шебер дөретіушиси. Жазыушының «Дүўдендеги дәптер» гүрриңлер дүркининде оғада қызықлы гүрриңлер орын алған. Олардан: «Секирип баратырған бармақлар», «Кергидеги пул» «Ўәдесин аңлар», «Маңлайыңнан сүйемен», «Өзи сынған ийнек» гүрриңлеринде ана образы түрлише сәўлеленеди.

«Секирип баратырған бармақлар» гүрриңинде пүткиллей ғайрытәбийий ўақыялар сөз етиледі. Бунда ўақыя Абат хәм Хәсенбай деген еки баланың ойсызлығы, ерегисиўи нәтийжесинде жүзеге келеди. Еки баланың биреуи шуқанақты қазыўда оннан түскен топырақты жерге түсирмей қақшып ала алмайсаң деген ерегис пенен, Абат хәм Хәсенбайдың бармақларын бел менен шаўып алады. Бармақлар сыртқа ушып түседі.

Бул ўақыядан хабар тапқан кемпир апасы жылап жүрип, ақлығының бармақларын терип алады. Ал, Хәсенбайдың анасы үйине келиўге қорқып қашып кеткен баласын излеп бир хәпте даўамында түнлерде даўыс салып зарланып жылайды. Ананың: «балам бир жерде өлип қалған», -деген ойы. Бул гүрриңде лирикалық қахарман: Абаттың анасы аўыл айланып күни-түни зарланады. Оның даўысларын түнлерде еситкенде қуйқамай түршигип, хаўлығып шығатуғын едик.» [1:87].

Бул ўақыяда итибарсызлықтың ақыбети үлкен орны толмас өкинишке алып келгенлиги, бир ананың улы өмірлік мүгедек, майып болып қалыуы, ананың азаплы өкиниши, хәсирети сөз етилген.

Ал, «Өзи сынған айна» гүрриңинде таза топты үйде теўип ойнап баласы айнаны сындырып алыуы хәм айнаны «өзи сынып қалды» деп өтирик сөйлеуи, анасы

сынған айнаны қайтадан салдырып, бул айна өз-өзинен салынды. «Себеби өзи сынған әйнек өзи салынды», - дейди. Бул бир ған сөз арқалы меҳрибан ананың баланы урып-соғып жазаламай-ақ, сөз бенен тәрбиялауы, жалғанның өмири қысқа екенлигин түсиндириуи, зийреклиги көзге тасланады.

Г.Есемуратованың киши жанрлық шығармалары бир-бирин тәкирарламайтуғын ўақыяларға қурылуы, ана нәсияты, ана сағынышы, қызлардың пәк мухаббаты сыяқлы сезимлерден келип шығып белгили бир ўақыяларға қуралуы менен ажыралып турады.

Г.Есемуратованың қайсы шығармасын әдебий анализге алып қарасақ, ҳаял-қызлар образы бар. Жазыўшының ҳаял-қызлар темасында жазылған прозалық шығармаларын образлылығы, турмыс ҳақыйқатлығын берийдеги шеберлиги, психологизмнің басым тәреплер менен ҳәр қандай оқыўшының жүрек төринен орын алған. Оның шығармаларында реалъ турмысымызда жеке сийрек болса да ушырасатуғын ҳәр қыйлы типтеги ҳаял-қызлар образының жасалғанлығының гүўасы боламыз. Олардан: «Аймереке», «Ай бала», «Қара пышықтың ылайсаңы», «Ана», «Айдай қыз», «Қатын қартайғанша ис үйренеди» т.б. гүрриңлери ҳәр қандай оқыўшыға ой таслайды.

Г.Есемуратова турмыста көргенлерин, сезгенлерин жанлы тәризде көркемлеп сүўретлеп бере алатуғын жазыўшы. Оның «Аймереке» шығармасында да өмирдің қыйыншылықларына бас ийместен, қыйыншылықларға жеңилип қалмастан, баласын әкесиз жалғыз өзи тәрбиялаған ана образы дөретилген.

Аймерекениң күйеуи урысқа кетеди, ол усы аўырманлықты көтере алмай наўқасланып қалады. Күйеуинен «қара қағаз» келиуи Аймерекени әбден ҳалсыздандырады. Усындай қайғылар искенжесинде ананың бирден-бир алданышы ҳәм сүйениши жалғыз перзенти еди.

Перзентиниң азамат болып ер жетиўинде ана сыпатында бар жигерин, меҳрин береді. Жазыўшы бул гүр-

риңинде қыйыншылықларды мәрдана жеңетуғын, меҳирли, жүреги мәртликке толы ана образын дөреткен.

«Қара пышықтың ылайсаңы» гүрриңиде өмирде алданған, нәкас, кара нийетли, шаңарақлы, ҳамелдар адамнан алданған ҳәм илажсыз қалған жас, нәўше қыздың аянышлы тәғдири сөз етилген.

Бул гүрриңниң бас қахарманы –Қаракөз. Ол өзинен әдеуир жасы үлкен баслық адамның алдаўларына исе-нип, жүкли болып қалады. Перзенти туўылған соң шарасыз ана баланы өлтирип, сабан гүдини астына көмип таслайды. Бирақ кара пышық себепли өли бала табылады. Баланың анасы яки атасы ҳеш ким анықлай алмайды. Бирақ гүди өртенген ўақытта ананың өкинишлери, перзентиниң сағынышы, көз жаслары ҳәм ҳәсиретлери айыбының әшқара болыўына себепши болады. Бул гүрриң жас қызларды өмирде ойлы нәзер менен бағыўға, ҳәр бир исте жол-жобасына кулақ тутыўға, әсиресе, турмыс, шаңарақ қурыўда сергек болыўға, өз ҳақхуқықларын қорғай алыўға шақырады.

Жазыўшының «Ана» гүрриңи лирикалық қахарман тилинен баянланған. Ош қаласында кишкене нәресте бийтаныс ҳаялға «Мама, мама! Сен мени қайда таслап кеттиң, мен сени изледим, көп күн әйнектен қарап отырдым, сен келмедің?» - дейди.

Бул ўақыяға ҳайран қалған ана баланы силкип таслап кетпей, ол уйықлағанша паркте баўырына басып отырады. Әкеси буннан бир жыл алдын бул баланың анасы бийўақ көз жумғанын айтады.

Бийтаныс ҳаял бул нәрестениң аянышлы тәғдирина, жетимлигине, анасына болған сағынышын жүреги менен қайғырады, бул ўақыяны тосыннан ушын келген қос қарлығаштың палапанына мегзетеди.

Жуўмақлап айтқанда, Г.Есемуратованың гүрриңлери қарақалпақ гүрриңшилигинде белгили салмақлы орынға ийе. Бул киши көлемли прозалық шығармаларында ўақыялардың раўажланыўы, тосыннан болған конфликтлер ҳәм шешимлери гүрриңниң ўақыялыққа бай екенлигин ҳәм әдебий баҳалылығын асырады.

#### Әдебиятлар

1. Алламбергенова П. «Терең идеялы, көркем гүрриңлер керек», //«Әмиўдәрә», 1991, №10, 78-б.
2. Өтеўлиев И. «Гүрриң жанрының мүмкиншиликлери» /Арал., 1993, №2-3, 75-78-б.
3. Өтеўлиев И. «Шийрин мухаббат ҳаққында толқыў». /Жан даўысы. Илимий-изертлеў. -Нөкис: «Билим», 1993.
4. Есемуратова Г. Шығармалары. –Нөкис: «Қарақалпақстан», II том, 1997.

#### РЕЗЮМЕ

Ушбу мақолада қарақалпақ адабиетидеги эпик жанр ҳикоялар, ҳикояларда образ яратиш масалалары ўз ақсини топған. Ҳикоялардағы хотин-қызлар образлари ёзувчи Г.Есемуратова асарлари мисолида таҳлил қилинған. Ёзувчи Г.Есемуратованиң ҳикояларида она ва фарзанд образлариниң ўз аро мутаносиблиги кескин сюжетлар, конфликтлар воситасида баён қилинған, унда бадий маҳорат масалаларига ҳәм ўрин берилған.

#### РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается эпический жанр каракалпакской литературы рассказ и создание образа в рассказах на материале произведений писательницы Г.Есемуратовой. Проанализированы образы женщин в рассказах Г.Есемуратовой. С большим мастерством писательница показывает, что отношения между матерью и ребёнком характеризуются острыми противоречиями и конфликтами.

#### SUMMARY

The article is devoted to the study of an epic genre of Karakalpak literature a story and issues of creating images in the stories by the famous writer G.Esemuratova. There have been analyzed the women's characters in her stories. With great artistic skill the writer describes the relation between mother and child characterized by sharp contradictions and conflicts.

#### МИРТЕМИР - ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТИНИНГ МОҲИР ТАРЖИМОНИ

Г.Қурамбоева - филология фанлари номзоди  
Тошкент педиатрия тиббиёт институти

**Таянч сўзлар:** шеър, поэма, эпос, лирика, адабиёт, шакл, таржима.

**Ключевые слова:** стихотворение, поэма, эпос, лирика, литература, форма, перевод.

**Key words:** poetry, poem, epos, lyrics, literature, form, translation.

Миртемир ижодиниң бир кирраси бадий таржима билан боғлиқ. Шоир ижодий салоҳиятида бадий таржима катта роль ўйнайди. Адабий жараёнда ҳәм, илмда ҳәм исботланған ҳақиқат, бу.

Миртемирниң таржимонлик фаолиятида қорақал-

поқ адабиётидан қилған таржималари алоҳида ўринға эга. Қорақалпоқ китобхонлари шоирни нафақат “Қорақалпоқ дафтари” туркуми орқали яхши билади, балки Бердақ асарлари, “Қирқ қиз” эпосиниң моҳир таржимони сифатида ҳәм танийди ва қадрлайди. шоир-